

R O N D

D E

S C H U T S B O O M

JAARGANG: 8

NUMMER: 1

JUNI 1988

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING 'DE VYER HEERTGANGHEN'
GOIRLE

Doelstelling volgens de statuten:

De Stichting heeft ten doel de bevordering der studie van de heemkunde in de ruimste zin, in het bijzonder door:

a. de bevordering der studie van de heemkunde in de lokale en regionale aspecten van archeologie, geologie, toponymie, flora, fauna, architectuur, historie, folklore, sociale geografie en taalgebruik;

b. het aanwenden of doen aanwenden van de door deze studie verworven kennis ten bate van het lokale en regionale leefmilieu door het verrichten van relevante activiteiten;

c. het in stand houden van een streekmuseum, heemerf 'De Schutsboom'.

Lidmaatschap en abonnementen

Leden van de Heemkundige Kring ontvangen het periodiek 'Rond de Schutsboom' gratis.

Losse nummers f 3,50.

Lidmaatschap Heemkundige Kring f 20,-- per jaar.

Gezinsleden f 6,50 per jaar.

Voor leden is de toegang tot de maandelijkse lezingen gratis.

Openingstijden

Het museum is open elke zondag van 15.00 tot 17.00 uur, en voor groepen op aanvraag bij het secretariaat.

Het archief is open elke zaterdag van 10.00 tot 12.00.

Adressen

Heemerf De Schutsboom, Nieuwe Rielseweg 41-43,
5051 PD GOIRLE.

secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD GOIRLE,
tel. 013-346622

redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. tel. 013-342182

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Bloemsierkunst "Abcoven",

Abcovenseweg 23, 5051 PT GOIRLE. tel. 341388

AMRO-bank,

Kloosterplein 1, 5051 AR GOIRLE. tel. 349132

Party centrum Benelux,

Dorpsstraat 1, 5051 CH GOIRLE. tel. 342272

van Berkel B.V. loodgieterswerken en foliedaksystemen,

Ralph Bunchestraat 15, 5051 KW GOIRLE. tel. 342445

Boerenbond+ Bouwmarkt Goirle,

Weth. de Brouwerstraat 33, 5051 SJ GOIRLE.,

Garage Jac. de Brouwer,

Hoge Wal 1, 5051 PX GOIRLE. tel. 430935

Assurantiën Burgers en van Esch, voor verzekeringen,

hypotheken, financieringen, woningbemiddeling,

Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 342129

Chinees Indisch Restaurant "China Garden",

Tilburgseweg 12-14, 5051 AH GOIRLE. tel. 344594

Stichting "Goirles Belang",

p/a Dorpsstraat 18, 5051 OK GOIRLE. tel. 343486

Assurantiekantoor HEBU, eigenaar Fr. Burgers,

Lid NBVA garantie voor zekerheid.

Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 342129

C. Hermans de Jong,

v. Haestrechtstraat 16, 5051 VD GOIRLE.

Keurslagerij Kees van Hest, tel. 341389

Tilburgseweg 81, 5051 AB GOIRLE. tel. 341389

R O N D
D E
S C H U T S B O O M

jaargang: 8

nummer: 1

juni 1988

INHOUDSOPGAVE

* Inleiding	blz.	2
* Voor u gelezen door N. de Vries:		3
'Verslag van een bezoek aan Goirle in 1862'		
'Straatnaamgeving' 'Voetbalgeschiedenis'		
* Onze vroede vaders van weleer: - A. Houtepen		7
'De onsympathieke gemeentesecretaris'		
* Vroeger 'kokte 't potje' blijkbaar ok wel 's over		10
- J.C.J. Hoogendoorn		
* Tussen Ley en die Gemeynackeren:		11
'Goirle heeft met Tilburg oude banden'		
- J.C.J. Hoogendoorn		
* Genealogie: onze familienaam -9-		15
- Joseph Wijdemans		
* In memoriam Cees Robben: - J.C.J. Hoogendoorn		20
* In memoriam Frans Slangen: - J.B. Santegoets		22
* Stilstaan in de kruidentuin:		23
'de Koningskaars' - Ton Sas		
* Merkwaardige waterkeringen in het gebied tussen		26
Goirle-Biest Houthakker-Diessen-Hilvarenbeek:		
- Drs. H.J.M. Thiadens		
* Dorpskroegen: - Frans Timmers		29
* De Gemeente draait de kraan dicht en de		32
armlastigen sjourren de broekriem aan:		
- J.C.J. Hoogendoorn		
* Van Kerkschuur tot Heemschuur		33
- Joseph Wijdemans		

INLEIDING

Enige tijd geleden kondigden we u nog een stuk aan van Cees Robben, maar deze keer moeten we echter zijn 'In Memoriam' publiceren, evenals dat van Fransje Slangen.

Joseph Wijdemans vertelt de geschiedenis van onze heemschuur, die al vroeg banden met Goirle bleek te hebben en in zijn Genealogie vindt u de namen van Seeters tot Tuerlings verder uitgewerkt.

In Onze vroede vaders .. wordt verhaald over een gemeentesecretaris, die met vervroegd pensioen wilde gaan en Jan Hoogendoorn heeft wat aardigs gevonden onder de kop 'vroeger kokte 't potje blijkbaar ok wel 's over'. Ook geeft hij een verslag van een gemeenteraadsbeslissing waarbij de laagste inkomens het weer moesten ontgelden. In zijn Tussen Ley en die Gemeynackeren leest u over de oude banden tussen Goirle en Tilburg die al in de 13e eeuw bestonden.

Norbert de Vries geeft enkele korte stukjes waarin u kunt lezen waarom de prijsstier van J. van Bussel zijn prijs niet kreeg, dat wij een Academiestraat hebben gehad en dat ook arbeiders in Goirle zich aan de elitesport 'voetbal' waagden.

H.Thiadens, historisch geograaf, bekijkt de Goirlese Dijk in een wat wijder perspectief en bij Frans Timmers leest u dat de eerste dorpskroeg eigenlijk meer op onze huidige slijterij leek.

Ton Sas nodigt u uit in de kruidentuin, waar de Koningskaars u aanwijzingen geeft over de weersomstandigheden in de komende winter.

Wij wensen u veel heemkundig leesgenot.

de redactie.

VOOR U GELEZEN

VERSLAG VAN EEN BEZOEK AAN GOIRLE IN 1862

Het is de taak van de Commissaris der Koningin om regelmatig de gemeenten in zijn provincie te bezoeken en daarvan verslag te doen. Ook in de vorige eeuw was dat zo.

De toenmalige Commissaris, of liever, gouverneur deed in 1862 Goirle aan op een van zijn rondreizen. Zijn verslag werpt een bijzonder licht op het Goirle van die tijd.

"Tijdens mijn bezoek te Goirle drong de raad dier gemeente aan op de goedkeuring door Gedeputeerde Staten van het raadsbesluit betreffende den aankoop van tiend, waaruit voor de gemeentekas eene belangrijke jaarlijkse bate zoude voortvloeijen dewijl deze van den tiendheffers was aan te koopen voor een som ver beneden de waarde.

Bij onderzoek bleek mij, dat die opgaaf gegrond was en dat werkelijk de regthebbenden gedreven door het belang door hen in de gemeente gesteld, de tienden voor een betrekkelijk gering bedrag aan haar wenschten over te doen tot welk einde zij deze aanvankelijke hadden aangekocht, terwijl zij bereids jaarlijks de zuivere baten ervan aan haar hebben uitgekeerd.

Inmiddels is dan ook door Gedeputeerde Staten goedkeuring verleend.

Notulen van het verhandelde in de vergadering van den raad en van het dagelijksch bestuur werden te Goirle

niet gehouden, doch heeft de secretaris toen ik wees op het nut daarvan te verwachten, mij de toezegging gedaan, dat voor het vervolg bedoelde notulen zouden worden gehouden.

Bij die gelegenheid werd mij medegedeeld, dat een landbouwer te Goirle Josephus van Bussel de premie van wege de provincie uitgelooft voor zijnen stier niet heeft betaald ('gekregen' is hier abusievelijk weggelaten, N.d.V.) en dat de secretaris van Moergestel hem zoude hebben te kennen gegeven, dat daartoe geld moest worden gestort en wel 8 a 10 gulden, hetwelk Van Bussel zoude geweigerd hebben, waaraan te Goirle het niet bekomen der premie vrij algemeen werd toegeschreven. Dewijl nu te dier zake geene storting van eenig geld te pas komt wordt deze zaak nader onderzocht."

uit: Rijksarchief Noord-Brabant,
Provinciaal Bestuur, 4778.

STRAATNAAMGEVING

Op zoek naar oude straatnamen kwam ik een raadsbesluit van 23 juli 1908 tegen, waarbij de gemeenteraad ermee instemde om de straat langs het Fratershuis richting Dorpstraat (in de notulen wordt niet 'Dorpsstraat' geschreven!) 'Kloosterstraat' te noemen in plaats van 'Kerkweg' en om de straat langs de begraafplaats naar de Dorpstraat 'Oude Kerkstraat' te noemen in plaats van 'Oude Kerkweg' en om de straat bij wed. J. Heestermans "Boschstraat" te noemen in plaats van 'Academiestraat'.

Nu mag je in het Goirle van 1908 natuurlijk enerzijds een Kalverstraat en Varkensstraat en anderzijds een Spinnerijstraat en Fabrieksstraat verwachten, maar een Academiestraat is op z'n minst verwonderlijk.

Wie kan hierover enig uitsluitsel geven ?

Is overigens de Boschstraat bij de weduwe J. Heestermans dezelfde als onze huidige Bosstraat ?

VOETBALGESCHIEDENIS

Wie iets wil weten over de intrede in Goirle van de in verenigingsverband beoefende voetbalsport, kan terecht bij het voortreffelijke jubileumboekje van VOAB (1929-1979). Daarin wordt verhaald van het ontstaan van de eerste clubs.

Zo werd op 15 april 1910 de Goirlesche Voetbalvereniging (G.V.V.) opgericht. In die tijd werd er ook gevoetbald door de kwekelingen, die sinds 1908 in Goirle werden opgeleid tot frater-onderwijzer. In het genoemde jubileumboekje wordt gesteld, dat voetballen in die jaren eigenlijk een elite-sport was. De leden van G.V.V. droegen merendeels door de week de witte boord en enkelen behoorden tot de fabrikantenstand. En die kwekelingen hoorden al half bij de geestelijkheid.

G.V.V. speelde op een voetbalveld, dat gelegen was achter de herberg van de Erven Anssems (thans Benelux). De vereniging bepleitte dan ook bij brief van 2 mei 1911, dat de vergunning tot verkoop van sterke drank, die deze uitspanning destijds dreigde te ontvallen, alsnog zou worden verleend.

De kwekelingen speelden op een veld aan de Nieuwkerkse-dijk. Bij schrijven van 30 januari 1912 verzocht de rector aan de raad 'om een gedeelte van de heidegrond gelegen aan den Nieuwkerkschen dijk te mogen gebruiken voor het voetbalspel van de leden der Vereniging 'St. Aloysius', en van de leerlingen der Kweekschool alhier'.

Van een derde club en een derde veld wordt in het jubileumboekje van VOAB geen gewag gemaakt en daarom wil ik er hier de aandacht op vestigen.

Op 25 juni 1910 komt op het gemeentehuis de volgende brief binnen:

"Ondergetekenden geven met verschuldigde eerbied te kennen. Verzoeken aan Uw geacht college om een stuk heide lang 100 M en breed 60 M gelegen aan den Rielschendijk en naast den heer Piet Snels gratis of tegen een kleine huur tijdelijk in gebruik te mogen nemen voor een voetbalterrein.

Corn. de Jongen, secretaris
W. de Volder jr, voorzitter"

Deze brief wordt behandeld in de raadsvergadering van 9 juli 1910 (toen werden de zaken nog met voorvarendheid behandeld!). In de notulen lezen we:

"De voorzitter leest een ingekomen verzoekschrift van W. de Volder als voorzitter en Cornelis de Jong als secretaris, handelende namens het Bestuur eenen te Goirle opgerichte arbeidersvoetbalclub, houdende ... etc".

Het college stelt voor het terrein gratis in gebruik te geven tot wederopzegging en de gemeenteraad stemt daarmee in.

Het bovenstaande lijkt aan te tonen, dat er in 1910 naast G.V.V. in Goirle een tweede voetbalvereniging heeft bestaan en nog wel een 'arbeidersvoetbalclub'.

Wie weet hier meer van ?

N. de Vries.

ONZE
VROEDE VADEREN
VAN WELEER —

DE ONSYMPATHIEKE GEMEENTESECRETARIS.

Dat de gemeentesecretaris A. van Vugt in zijn ambtsperiode niet bepaald geliefd was in Goirle, dat weet U uit voorgaande verhalen reeds. Hoe diep de grief tegen hem zat, blijkt overduidelijk uit het navolgende artikel, handelend over een ontslagverzoek door de heer van Vugt in de raadsvergadering van 30 oktober 1926.

De journalist zet boven zijn verslag 'Goirle herademt'. Hij schrijft:

"Laten we beginnen met de brief, waarin met brede zwier en op voldoende wijze over de eigen roem de loftrumpet wordt gestoken, zoals dat een bescheiden mens past, aan de vergetelheid te ontrukken. Hier is hij.

Geeft met eerbied te kennen, Antonie van Vugt, wonende te Goirle:

dat hij op Uw verlangen, kenbaar gemaakt in Uwe vergadering van 13 Augustus jl. zich andermaal aan een geneeskundig onderzoek heeft onderworpen:

dat dit onderzoek heeft geleid tot ene uitspraak van de Pensioenraad, hem adressant ongeschikt achtende voor de verdere waarneming zijner gemeentelijke functies;

dat hij mitsdien genoodzaakt is reeds vóór het bereiken van zijn 65e jaar aan Uwen Raad eervol ontslag te verzoeken als:

Gemeentesecretaris
Gemeente ontvanger
Ambtenaar van de burgerlijke stand
Ambtenaar van het grondbedrijf,

in te gaan op 1 Januari a.s.;

dat de vroegtijdige ongeschiktbevinding voor de verdere waarneming zijner gemelde betrekkingen het gevolg is van de overspannen arbeid, welke hij in dienst der gemeente heeft moeten vervullen;

dat hij gedurende een tijdvak van 34 achtereenvolgende jaren zijn beste krachten aan de waarneming der hem toevertrouwde functies heeft gewijd;

dat hij meent om die reden aanspraak te mogen maken op een gemeentelijk aanvullingspensioen ad f 1200,- per jaar en wel op dezelfde wijze, als dat door Uwe Raad destijds werd toegekend aan de gepensioneerde oud gemeentegeneesheer J.H. Costerman-Boodt, echter met dien verstande dat het aanvullingspensioen ophoudt bij het bereiken van zijn 65e levensjaar.

Reden waarom hij zich tot Uwen Raad wendt met het beleefd verzoek hem met ingang van 1 Januari eervol ontslag te willen verlenen uit al zijn voormelde betrekkingen en hem voorts te willen toekennen een gemeentelijk aanvullingspensioen ad f 1200,- per jaar tot zijn 65 jarigen ouderdom.

't Welk doende enz.

w.g. A. van Vugt
Goirle den 11 october 1926"

Maar dan het commentaar van de journalist:
"Die 'overspannende' arbeid is kostelijk! Jammer dat het geen nederlands is! En dat voor zo'n gewichtige mijnheer als de Secretaris enz. poogde te zijn!

Kopjes thee drinken, 's middags wandelingetjes maken, de mensen afsnauwen, 'zonderlinge' gas-staten maken, het is inderdaad wel een geestes-verwoestend en gestel ondermijnend werk geweest!... En dat zoo 34 jaar lang!

Een standbeeld zou je voor zo'n 'weldoener' oprichten! Het getuigde allereerst van weinig kieskeurigheid, om zelf met heel veel omhaal de ontslagbrief te gaan zitten voorlezen. Misselijk was dat. Op de publieke tribune hoorde je allerlei grommen. En vriendelijkheden waren het niet!

'De ontslagaanvraag op dit moment is er een van brutale durf', aldus raadslid Robben. 'Waarbij dan nog de poging de gehele Raad als een troepje 'zwakzinnigen' te behandelen.'

Hiermee doelde hij op de pensioenaanvraag van f 1200,- per jaar.

De burgemeester zichtbaar onder de indruk van deze afscheidsvergadering, trachtte, goedbedoeld, uiteen te zetten dat de aanvraag gegrond is, dat hij een voorbeeld van arbeidszaamheid was en dat hij toegerust was met meer dan gewone kennis. (Noot van de redactie: Het een zowel als het andere is zeker meer hoffelijk dan waar.)

De heer Robben echter:

'Hangende het accountantsonderzoek naar de administratieve capriolen van de heer van Vugt aan de gasfabriek, zolang daar geen klaarheid in is gekomen en de secretaris van alle schuld is vrijgepleit, durf ik geen verantwoordelijkheid te aanvaarden voor het verlenen van eervol ontslag.'

Hij verbaasde zich wel over het tijdstip van het verzoek hangende bovengenoemde kwestie.

Op de publieke tribune, cynisch gegiel en 'Die zit'."

Toch werd de secretaris eervol ontslag verleend, doch

de Raad wees EENSTEMMIG zijn verzoek voor een aanvullend pensioen van f 1200,- af.

En de journalist eindigt: "Het was een harde en wel bittere pil welke de secretaris enz. bij het einde van zijn loopbaan te slikken kreeg! Zo'n eervol ontslag!"

A. Houtepen.

Uit: Goirlese Toestanden, verschijnt als 't nodig is, van 16 november 1926 nr. 20.

VROEGER 'KOKTE 'T POTJE' BLIJKBAAR OK WEL 'S OVER

Voor heemensen behoeft bovenstaande titel waarschijnlijk geen verdere uitleg. Voor lezers aan wie de betekenis ervan duister is, zij vermeld, dat "'t overkoken van het potje" een onverholven volkse uitdrukking is voor de geboorte van een onwettig kind.

"Ter vergadering van den 15 April 1782 heeft Johanna, Maria Vijgen, Wed.e Arn van der Flaes als vroedvrouw van Goirle den Eed in die qualijt Conform het 88 art. van het Ehtreglement van haar Ho:Mo: in d^o 18 Maart 1656 in handen van den Heere Drossart afgelegd en beswooren dat zij binnen vierentwintig uren na de geboorte eeniger Bastaers kinderen aan Heeren Drossart en Regenten zal aanbrengen de naam en wooninge des moeders ten Einde den Heere Drossart na qualificatie der Bastaerdy tegens de Sodanige kan procedeeeren na behooren en wijders dat zij zig in alles zo veel mogelijk verder zal vuyten (helpen) als een goede en getrouwe vroedvrouw betaamd."

uit: GAT-OAA 861. ongefol.

J.C.J. Hoogendoorn.

TUSSEN « LEY EN DIE GEMEYNACKEREN »

GOIRLE HEEFT MET TILBURG OUDE BANDEN

Vanaf omstreeks 1260 was het dorp Goirle verenigd met Tilburg als domein van de Hertog van Brabant, dat het daarvoor al banden met Tilburg had, moge blijken uit een privilege van de Hertog.

In 1342 verleende Hertog Jan III van Brabant (1312-1355) op Sint Magdalena-avond, dat is 21 juli, een privilege, waarin hij als landsheer aan de 'luden' van zijn Dorpen Tilburg en Goirle toestond, hun rechten en gewoonten aan te houden, zoals onder de Heren van Tilburch dat gebruikelijk was geweest. Uit deze laatste zinswending kunnen we opmaken, dat Goirle reeds vóór 1342 een band had met Tilburg; het vormde namelijk met Tilburg een 'Eninghe' of rechtsgebied.

De Hertog beloofde, dat hij geen schepenen zou zetten, noch anderen recht geven dan zij vroeger onder de Heren van Tilburg hadden bezeten. Tegelijk stelde hij vast, dat geen priesters, 'ghordende lieden', kloosterlingen dus, noch iemand anders enig vast goed binnen de parochies Tilburg en Goirle zouden mogen verkrijgen, tenzij 'dairaf aldair ten vonisse ende ten recht stonden' gelijk 'anderen lieden van Tilburch ende Goerle'.

Met andere woorden, priesters en kloosterlingen konden geen eigendommen in Tilburg en Goirle verkrijgen of zij moesten de rechten, die hier golden, erkennen. Zij

waren dus evenals de andere lieden hier aan de wereldlijke rechtbank onderworpen en moesten dientengevolge van hun eigendommen belasting betalen. De geestelijkheid trachtte namelijk steeds meer hun goederen aan het burgerlijk recht te onttrekken en aldus vrijheid van belasting te verkrijgen. We noemen dit verschijnsel 'de dode hand' en daar werd hier een stokje voor gestoken.

Wanneer 's-hertogen lieden een vonnis moesten uitspreken en zij binnen de gestelde termijn van drie 'ge-nachten', dat zijn drie perioden van 14 dagen, niet tot een besluit konden komen, dan moesten zij zich laten adviseren door de wijsten van de Hertogelijke leenmannen uit de omgeving en dan gemeenschappelijk uitspraak doen. En verder werd bepaald dat meergenoemde lieden voor alle binnen de 'eninghe' van Tilburg en Goirle begane vergrijpen uitsluitend binnen de parochie van Tilburg berecht zouden worden. Als rechtscollege trad op 'het geburengerecht van Tilburg'. Dit alles is te lezen in een vidimus van 2 december 1400, waarvan een afschrift in de collectie van Lambert de Wijs in het Gemeente Archief van Tilburg aanwezig is.

Vidimus betekent 'wij hebben gezien'. Het is een oorkonde, waarin een vorst of aanzienlijk persoon een afschrift geeft van een andere oorkonde met het doel die te behartigen. In deze vidimus kan men verder lezen, dat de Hertoginne, Johanna van Brabant in 1395 de door haar vader verleende rechten aan Tilburg en Goirle bevestigde en zij voegde er nog een voorrecht aan toe, namelijk een vrijheid van gruitgeld en maaldwang. In het privilege van Johanna vinden we tot driemaal toe melding gemaakt van 'onse banc van Tilborgh ende Goerle'. Die 'banc' was het 'geburengerecht' of 'naburengerecht' en 'geburen of naburen' zijn ingezetenen van een dorp.

Door deze bevestiging van Johanna bleef het geburengerecht van Tilburg en Goirle min of meer een uitzonde-

ring vormen, daar allengs overal in Brabant de geburen-rechtspraak werd vervangen door een schepenenrechtbank. Dat gebeurde in onze dorpen eerst toen zij samen een Heerlijkheid vormden en wel op 28 maart 1453, toen Philips de Goede aan de Heer Pauwels van Haestrecht en zijn opvolgers het recht gaf uit de ingezetenen zeven schepenen te benoemen, als regel telkens voor één jaar.

Officieel staat hiervoor 1452 genoemd, doch daar men in die tijd het jaar van Pasen tot Pasen rekende, was het in werkelijkheid het jaar 1453, althans volgens onze jaartelling.

Dat recht van de Heer van de Heerlijkheid wordt in de oorkonde aldus verwoord:

'dat hij (de Heer van Tilburg en Goirle) ende zijn voirscreven erven ende nacomelingen uten voirscreven gebueren in den voirscreven dorpen Tylborch ende Goerle geseten, voirtaen tewigen dagen selen moigen kiezen, setten ende eyden (beedigen), oft bij huere scout het aldair doen kiezen, setten ende eyden, zeven wettige manne, die wijste ende rechtverdichste die sij sullen kunnen vinden, tot scepenen aldair tezijn, ende die selve scepenen, oft een deel dair af, te moigen ontsetten ende andere dair aen setten, van jaere te jaere ende alsoe dicke alst hen orboirlic ende van noode zal duncken wesen.'

Deze zeven schepenen, vijf voor Tilburg en twee voor Goirle, moesten onder andere rechtspreken naar de wetten en regels, die golden in 's-Hertogenbosch, het zogenaamde Bossche recht. Zaten de schepenen met een moeilijk geval, 'met vonnisse dier zij niet vroet en zijn', zegt de oorkonde, dan konden zij 'huere hoot halen' bij de schepenen in Den Bosch en dat wil zeggen: aan hen een uitspraak vragen. Veroordeelden, die het met een uitspraak van de schepenbank niet eens waren, konden in hoger beroep gaan in Den Bosch.

Voorts kreeg het college van schepenen het recht op een eigen zegel en moest een secretaris aangesteld worden, die in dienst was van de heerlijkheid. al bij al waren de zaken in die tijd nog niet zo gek geregeld.

J.C.J. Hoogendoorn.

Literatuur:

1. 'Bijdrage tot de Geschiedenis van de heerlijkheid Tilburg en Goirle', door B. Dijksterhuis.
2. 'Van heidorp tot Industriestad'-'Het ontstaan van de vrijheid Tilburg', door Mr. H.Hardenberg.
3. 'Tilburgs eerste raadhuis', door C. Weyters.

GENEALOGIE

ONZE FAMILIENAAM -9-

We gaan weer verder met de behandeling van de familienamen volgens onze ledenlijst.
We waren bij de -S- gebleven.

SEETERS;

Het is de tweede naamvalsvorm van Seeter, een gehucht onder Oosterhout.

De naam kan in verband gebracht worden met toponiemen als Avezaat, waarbij -zaat voor boerderij staat.

Zaat of sate is een andere schrijfvorm voor sete, de grondvorm voor zetten of zitten. (Eng: to settle)

Een seter is in Noorwegen een zomerboerderij in de bergen. In de zomer gaan de veehoeders met het vee van de hele gemeenschap de bergen in. Zij verblijven de hele zomer op een Seter. Tegen de winter dalen ze weer af naar de hoofdboerderij in het dorp.

Het Duitse Siedlung, nederzetting, is ook weer verwant aan sate.

Vermoedelijk hebben we hier te doen met een afgelegen boerderij van een bepaalde familieclan buiten de gemeenschap van Oosterhout. Knechten, meiden of familieleden van de clan zullen na het verlaten van die boerderij hun naam daaraan ontleend hebben.

SIMONS;

Zoon van Simon. Zie ook bij Moonen. (jrg. 6 nr. 3)

Betekent vanuit het Grieks 'met de stompe neus'.

Uit het Germaans Si-man, betekent Zege-man.

VAN SINTEN:

1. Dit is een andere schrijfwijze voor Santen en Zanten, of vroeger Xanten. de naam kan afkomstig zijn van 'ad Sanctos' - 'bij de Heiligen'. De latijnse naam is ontstaan in de 6e eeuw. Toen was Xanten reeds een bedevaartsoord rond de begraafplaats van christelijke martelaren. In 1933 werden stoffelijke resten gevonden van twee onthoofde mannen onder een grafkelder uit 800. De skeletten stamden uit de dagen van Keizer Julius.

2. De naam kan echter ook een afleiding zijn van de persoonsnaam Vincent. Vincent is afgeleid van het werkwoord vincere, overwinnen. Vincent is dan 'de overwinnaar'.

SLANGEN;

De persoon zal afkomstig zijn van het duitse Schlangen, ten noordwesten van Paderborn. Schlangen is de verleden tijd van schlingen, wat slingeren, styrengelen of vlechten betekent.

Schlangen ligt tussen het Lippewald en het Eggegebergte. Schlangen zal oorspronkelijk aan een beek gelegen hebben welke slingerend uit het Eggegebergte zijn weg vervolgde door het grote Lippewald. Deze slingerbeweging kan de oorsprong van de naam van een nederzetting zijn geweest.

SMITS;

Zoon van de smid. Een beroepsnaam.

SMOLDERS;

des Molders betekent van de mulder. (zie Mulders jrg. 6 nr.3) Zoon van de molenaar.

SNELS;

Zoon van Snel; afleiding van Snellaert.

Tweestammige germaanse naam, waarvan het eerste lid betekent levendig of dapper.

Het tweede lid, 'hardt' betekent stevig, sterk.

Samengevat: 'de zeer dappere'.

SOETERS;

Zoon van Soeter.

De oude betekenis van het nederlandse zoet is vriendelijk, lief, aangenaam. Het is dus een persoonsnaam met de betekenis 'de lieve, vriendelijke'.

SPANINKS;

Zoon van de afstammeling van Spanaert. Mogelijk wordt bedoeld Spanjaard, dus een persoon uit Spanje.

Ook de persoonsnaam Spanhardt is bekend. De betekenis van het eerste lid is onduidelijk. Het tweede lid betekent weer 'stevig, sterk'.

SPANN;

De dubbele 'nn' doet een duitse naam vermoeden. In het oud-hoog-duits is er een naam Spannam, wat betekent 'valstrikken spannen'. Mogelijk is hier een stroper bedoeld. Dan zou het een beroeps- of bijnaam kunnen zijn.

Een verkorting van de persoonsnaam Spanhardt is zeker niet uitgesloten. (zie Spaninks)

SPIERINGS;

Zoon van Spiering.

Een lange, smalle vorm noemt men spiering. In het middelnederlands spreekt men van 'spir' wat 'aar' betekent. Voor zwaluw wordt hetzelfde woord gebruikt. Beide zijn afgeleid van hun lange, smalle vorm.

Spiering zal wel een bijnaam zijn geweest voor iemand die lang en spichtig was.

SPIJKERS;

Er zijn twee mogelijkheden:

1. Zoon van Spijker, in de betekenis van spiering.
2. een spijker, afgeleid van het latijnse spicarium, wat voorraadschuur betekent. Mogelijk heeft iemand zijn naam daaraan ontleend omdat hij bij zo'n schuur gewoond of gewerkt heeft.

STOB;

Als dit een nederlandse naam is, dan is het woord afgeleid van stobbe, wat boomstronk betekent, en dan als bijnaam gebruikt.

Het kan ook een verschrijving zijn van stoop, een veel voorkomende naam.

Een stoop is een drinkkruik. Een stoopgieter is een kannegieter. Deze vorm gaat echter terug op stobbe. Stobbe werd bijvoeglijk gebruikt om aan te geven dat iets uit hout gemaakt was.

Een bierstoop is een houten vat voor bier. Dan zou de schrijfwijze toch de originele vorm zijn.

Behalve dat iemand zo sterk als een boom zou zijn of gebouwd als een boomstam, zou het ook een verkorting van stoper kunnen zijn, iemand die stopen maakt.

STRIJBOSCH;

Dit is een gehucht onder Gemert.

Hier kan de naam strijd-bos in schuilen, een bos waar strijd geleverd is (om de eigendomsrechten). Strijden en streep zijn beide afgeleid van het indogermaanse strei. Het zou dan ook 'langgerekt bos' kunnen betekenen.

Een betweter wordt ook wel een strijbos genoemd.

In het ene geval betreft het iemand uit Strijbosch en in het andere is het een bijnaam.

VAN STRIJP;

Persoon was afkomstig van Strijp, vroeger een plaats bij Eindhoven en nu deel uitmakend van de gemeente Eindhoven. Ook onder Aarle-Rixtel en het zuidhollandse Rijswijk ligt een gehucht Strijp. Ook dit gaat terug op het indogermaanse 'strei'; hier bedoeld als ;langgerekte nederzetting.

STROUCKEN;

Dit is het friese woord voor struiken. Ook in het nederlands komt het als tweede geslachtsnaam voor: Struiken. het is afgeleid van het middelnederlands struk, wat struikgewas betekent. Er bestaan hiervan verscheidene toponimen zowel in het nederlands (Vlaanderen) als in het fries.

SWINKELS;

Deze naam is ontstaan uit des winkels, van de winkel. Dit toponiem komt op vele plaatsen voor. Hier in Goirle kennen we de winkelhoeken en den winckel. In Duitland ligt de stad Winckel.

Winkel betekent: hoek, afgelegen plaats, schuilhoek; later: verkoopplaats.

- T -

TEUNISSEN;

Zoon van Teunis, Antonius.

Dit is een romeinse geslachtsnaam met de betekenis 'de onschatbare'.

TIJDINK;

Afstammeling van Tijde, een groningse persoonsnaam, Diede. Dat is een afleiding van Diet, wat betekent 'het gewone volk' of 'het krijgsvolk'.

TRA;

De naam is ontstaan uit Ter Aa, aan de aa, aan de waterloop. De persoon heeft dus ooit aan een waterloop gewoond.

TUERLINGS;

Zoon van de afstammelingen van Tuer, Artuur.

Het zou een afleiding kunnen zijn van het keltische Artus, beer.

Ook de romeinse geslachtsnaam Artorius zou in aanmerking kunnen komen.

Joseph Wijdemans.

IN MEMORIAM CEES ROBBER

De wiken van de Goirlese molens, die de Heemkundige Kring 'de Vyer Heertganghen' in beheer heeft, stonden op 15 februari in de rouwstand. De Kring meende hiermee uiting te moeten geven aan haar rouwbetoon bij het heengaan van Cees Robben.

Van zijn verscheiden werden wij stil en wij beseften het smartelijk verlies, in het bijzonder voor de nabestaanden, maar ook voor onze Kring, waarvan Cees vanaf 1957 tot 1981 voorzitter was.

Geschiedvorser als hij was, wees hij de Kring de weg naar de archieven, maakte 'het Heem' tot een begrip in Goirle, kortom hij stuwde 'de Vyer Heertganghen' op tot grote bloei, wat resulteerde tot het in het leven roepen van 'het heemerf de Schutsboom'.

Cees was ene 'plaisante' mens in de omgang en hoe kon 't anders? Stammend uit een oeroud Brabants geslacht, streefde hij naar het behoud van oude cultuurwaarden en hij deed dat met klank, kleur en sfeer, in voordracht, beeld en geschrift, met geestige spitsvondige dialectische teksten, waarbij hij jongleerde met klanken en aldus de schoonheid van het dialect uitdroeg.

Toen Cees het wat rustiger aan moest gaan doen, werd hem ook het voorzittersschap van onze Kring te zwaar; voor zijn grote verdiensten werd hij opgenomen in het Seniorenconvent van de Kring.

Goirle eerde hem voor zijn culturele verdiensten met de hoogste onderscheiding door hem de erepenning van de gemeente Goirle toe te kennen.

De tekst op deze penning luidt:

**Dat dit zilver even duurzaam moge zijn als de
liefde van Cees Robben voor het Brabantse land.**

Die liefde voor Brabant hebben wij van dichtbij mogen
proeven en wij zijn dankbaar Cees Robben zo lang in ons
midden te hebben gehad.

Missen zullen wij hem echter wel.

Heemkundige Kring
'De Vyver Heertganghen'.

IN MEMORIAM FRANS SLANGEN

Vrij kort na het overlijden van onze oud-voorzitter is nu Frans Slangen overleden.

Frans, of zo wij hem noemden Fransje, heeft ook zijn deel bijgedragen aan het tot stand komen van het Heemerf. Zo heeft hij meegewerkt aan de schuur, het smiske en aan het museum.

Frans was een man, die van verschillende zaken veel wist; van de natuur, van de bloemen en de planten. Zo heeft hij ook veel advies gegeven aan de mensen van de kruidentuin.

Ook van de vogelwereld wist hij alles. Ieder vogeltje dat hij zag of hoorde noemde hij bij naam.

Maar zijn grootste hobby was de fotografie. Frans maakte overal foto's van, zo ook van de tientallen huizen en boerderijen in Goirle, die nu al jaren geleden gesloopt zijn. Het heemarchief heeft nog verschillende foto's van hem in bezit. Ook maakte hij graag opnamen in de natuur. Zo heb ik ooit dia's gezien van enkele reeën op Gorp. Om iets te fotograferen is veel geduld nodig.

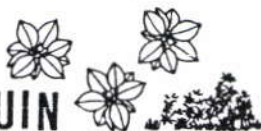
Frans wij denken nog aan de (sterke) verhalen, die je vertelde tijdens koffietijd, van dingen, die je meegemaakt had bij schilder Vekemans en bij de Gemeente. Jij plaagde de mensen graag, maar je zou nooit iemand kwetsen.

Al stond dan zijn wieg in het buitenland, Fransje was een echte Goirlenaar en Brabander geworden.

Frans rust in vrede.

J.B. Santegoets.

STILSTAAN IN DE KRUIDENTUIN

DE KONINGSKAARS

Tussen de voorjaarsregens door, zijn we op het Heemerf weer druk bezig geweest om de kruiden op te maken voor de zomer en hopelijk een zon overgoten zomer voor de planten en de mensen.

Kijkend naar de planten, die weer boven de grond uitkomen, vond ik ook de Koningskaars weer terug. Over deze plant, waarschijnlijk de grootste van Nederland, wil ik wat vertellen.

De Koningskaars, *Verbascum thapsus* L, heeft veel volksnamen: Hemelbrand, Zachtlap, Aronsstaf, Kerskruid, Paaskers, Wolbloem, Nachtkars en Koningskandelaar.

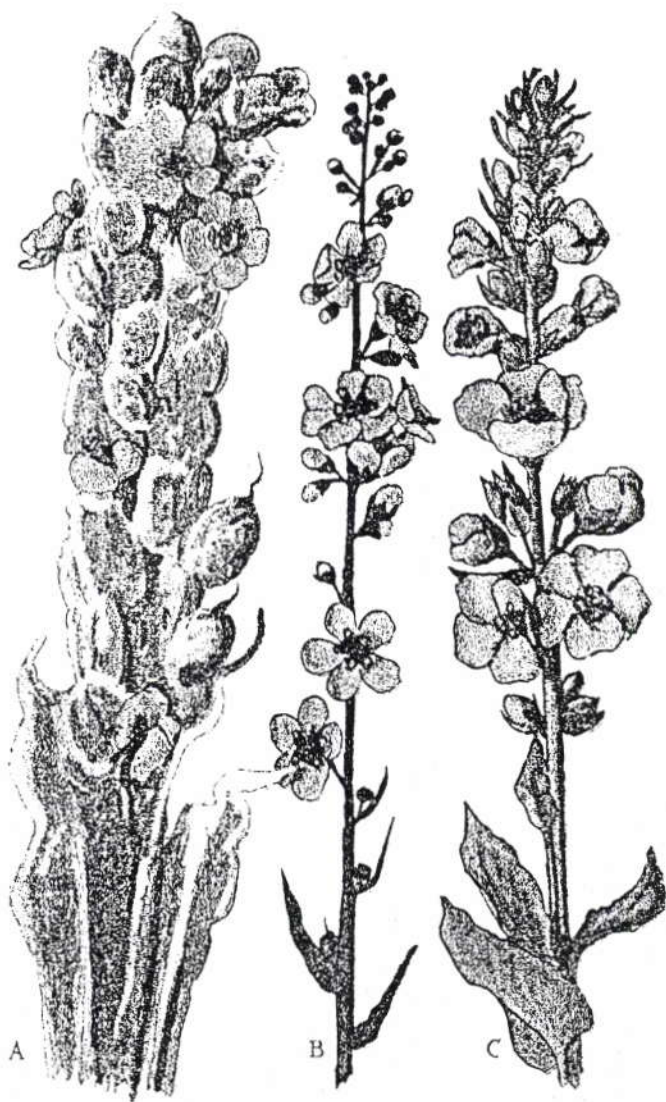
De oude Grieken staken de hele plant in de pek en gebruikten hem als fakkel.

In de middeleeuwen werd de plant het symbool van koninklijke waardigheid.

De naam Hemelbrand betekent hoog in de hemel. Op veel schilderijen is Maria afgebeeld met een Koningskaars.

Omdat men dacht dat de plant was ontstaan uit de staf van Aron, toen deze zijn staf plantte, kreeg hij de naam Aronsstaf.

De plant werd beschouwd als een heilige plant, die tegen tovernarij werd aangewend. Ook was het een van de planten in de kruidwisch, die op Maria Hemelvaart in de kerk gewijd werd.

A koningskaars

B zwarte loorts

C stelkaars

Op St. Jansdag, 24 juni, maakte men vroeger een vuur van de toortsstengels, waar men telkens doorheen moest springen. De half verbrande stengels werden daarna boven de staldeuren gehangen om veebeheksing te voorkomen.

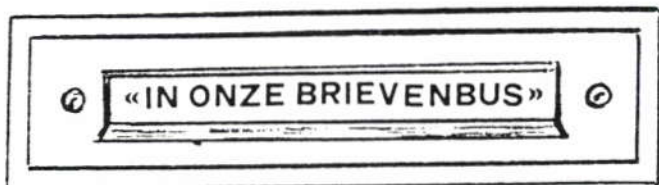
Ook voorspellen kon de Koningskaars. Op het graf van een overledene plantte men een Koningskaars. Verdorde de plant, dan was het haast wel zeker dat men men grote twijfels mocht hebben over de zaligheid van de ontslapene. Leidde de plant een kwijnend bestaan, dan mocht men aannemen dat de ziel in het vagevuur boette voor zijn dagelijkse zonden, maar als de plant welig opschoot en bloem zette, dan was er geen vuiltje aan de hemel.

En als u van een geslaagde skivakantie wilt genieten, kan de Koningskaars u daarin ook voorspellingen doen. Vroeger meende men namelijk dat we een witte kerst zouden hebben als onderaan de kaars de bloemen dicht bij elkaar stonden. Stonden ze hogerop verder uit elkaar, dan was er pas sneeuw in januari of februari. Groeiden er bladeren tussen de bloemen, dan kon men de sneeuw wel vergeten.

Breng dus deze zomer zeker een bezoek aan onze kruidentuin om de sneeuwverwachting op deze plant af te lezen.

In de volksgeneeskunde werden de bloemen gebruikt bij het maken van een hoestdrink. Ook trok men thee van de bladeren en bloemen, die behalve tegen verkoudheid ook tegen lever- en miltziekten werd gebruikt. In de middeleeuwen sloeg men een kruis, raakte de zieke plek aan met een Koningskaars en zei: "Onze Lieve Vrouwe gaat driemaal over het land. Zij draagt den Hemelbrand in haar hand," waarna de ziekte zou genezen.

TON SAS.

MERKWAARDIGE WATERKERINGEN IN HET GEBIED TUSSEN GOIRLE-BIEST HOUTAKKER-DIESSSEN-HILVARENBEEK

Op de topografische kaart nr. 57, Rijen, Alphen, Tilburg, Hilvarenbeek, schaal 1:50.000 voorkomend in de Grote Topografische Atlas van Nederland, 1987 ziet men de Goirlese Dijk en de Biestse Dijk aangegeven. De eerste ligt tussen Goirle en Hilvarenbeek en de laatstgenoemde tussen Diessen en Biest-Houtakker.

Merkwaardig is dat de Biestse Dijk dwars door het beboste gebied gaat van Annanina's Rust en de Diessensche Heide en dat de Goirlese Dijk door het gebied van de Witte Bergen gaat.

Let men op de hoogtelijn van 15 m, dan blijkt de Biestse Dijk door heel wat kleine dalen te gaan en uiteraard door het dal van het Spruitenstroompje.

De Goirlese Dijk loopt door de Oude en Nieuwe Leij en een reeks dalen die van west-zuid-west naar oost-noord-oost lopen, waaronder het dal van de Roodloop. We hebben dus te maken met twee dwarsdijken met een flinke lengte.

Dijken hebben als eerste taak het water te keren en dan pas een verbinding te vormen tussen nederzettingen.

Hoe kunnen deze dijken nu ooit, gezien hun lengte, zoveel water hebben moeten tegenhouden, of zo men wil, afleiden naar de beken en dalletjes? Kortweg, hoe komen we aan zoveel water?

De enige zinvolle oplossing van het gestelde probleem is, dunkt mij, de aanname van een eertijds aanwezig groot veencomplex. Veen bevat veel water. De bewoners van de eerste nederzettingen moeten dus om hier te verblijven iets aan de afwatering gedaan hebben. Men zal, de beekdalen wat hebben uitgediept ter plaatse van de dwarsdijken. Het water wordt dan gedwongen naar de uitgediepte punten toe te stromen, waardoor de geul wat dieper wordt en de beek zelf zich achterwaarts eroderend, wat voor nog meer water zorgt. Hierdoor daalde de grondwaterstand en begon het veen in te klinken en te oxyderen. Er werd met een proces gestart waarbij uiteindelijk het gehele veenlandschap zo goed als geheel zou verdwijnen.

De genoemde dwarsdijken passen dus heel goed in een ontginningsfase waarbij men uitgaat van een veendek of veendekken. Dit soort dwarsdijken vinden we over geheel Noord-Brabant, hoewel ze in West Brabant niet zo talrijk zijn. Dit klopt met het feit, dat West Brabant eigenlijk pas goed bewoond werd toen de periode van de turfgraverij begon, dus zeg maar 12e eeuw.

Langs de Aa-Weerijs, waar we de altaarsteen van Dea Sandraudiga kennen, zullen de Romeinen al bezig zijn geweest met ontwatering. Overigens, er zal tussen de Romeinse bewoningsfase en die in de vroege middeleeuwen weer heel wat veen bij hebben kunnen groeien, hoewel daarmee niet gezegd wil worden dat de bewoning geheel en al ophield te bestaan. Men kan dus stellen, dat de oude bewoning vooral daar opgetreden is waar we zulke dwarsdijken aantreffen. Wel, Diessen en Hilvarenbeek gaan ver terug in de tijd.

Dat er inderdaad zoveel water uit het veen kwam blijkt eigenlijk ook uit de vele Rijtnamen in Brabant.

Rijten liggen aan het begin van het noordbrabantse afwateringssysteem. Ze werden dus pas relatief laat ontwaterd. Daar zal het veen zich lang hebben kunnen

handhaven en uitbreiden. Door de Rijtlopen aan te graven kwam er blijkbaar zoveel water vrij, dat men het de moeite vond ze Rijt te noemen. De naam Rijt is immers afgeleid van een woord met de betekenis 'stromen'. Pas na het verdwijnen van het veen als de water-vloed kleiner wordt zullen de Voort-namen zijn ontstaan.

Het zoeken naar de oudste wegen zal dus niet uit moeten gaan van het verbinden van Voortnamen. Als er immers nog veen ligt, kan men moeilijk een voorde onderhouden.

De verbinding Hilvarenbeek-Goirle lijkt me dus ouder dan een verbinding Hilvarenbeek via de Voorten naar het noorden.

De verbinding Diessen via Biest-Houtakker is weer een zeer oude.

Drs. H.J.M. Thiadens,
historisch geograaf.

WOU DEN AVOND SORGHEN,
GELIJCK DEN MORGEN DOET,
VEEL ZOUDEN AL RIJDEN,
DIE NU NOG GAAN TE VOET !

DORPSKROEGEN

De kroeg, het dorpscafé, is uit een dorp dat zich respecteert evenmin weg te denken als de kerk. En dat er tussen die twee een zekere overeenkomst bestaat, is in de volksmond al lang geleden erkend in het gezegde 'in de kerk en in de kroeg komt men nooit te vroeg'.

Maar terwijl de geschiedenis van de kerkebouw redelijk goed te volgen is, blijft het geboortjaar van de kroeg en zeker van de dorpsherberg, verborgen in de nevelen van het verleden. Dat ze voorlopers heeft gehad is zeker. Dat waren de herbergen en taveernen in de steden en in de nederzettingen langs de grote handelswegen, waar reizigers te voet en te paard en later de passagiers van de postwagens konden eten en drinken en waar zij aan het einde van een vermoeiende reisdag eens lekker onderuit konden gaan liggen!

De bloeiperiode begon in de 11e eeuw, toen steeds meer reizigers de vreemde in trokken, aangetrokken door de handel of op weg naar verre pelgrimsoorden, zwerfend van stad naar stad met muziekinstrumenten en magische kwakzalverijen!

Maar de meeste dorpen kenden zulke gelegenheden niet, want er was eeuwenlang te weinig klandizie. Dat wil niet zeggen dat er buiten niet geschonken werd. Zo tegen het einde van de 17e eeuw had men op het platteland: gewone huizen, herkenbaar aan een uithangbord 'tapperij', waar de boer of winkelier wat bijverdiende door de dorstige voorbijganger een beker wijn of een kroes bier te schenken. Meestal waren die dorstigen, de zeldzame vreemdelingen, die het dorp bezochten en om informatie vroegen. De dorpstapperij was eigenlijk meer een soort slijterij en vooral de plaatselijke bevolking maakte er in die zin gebruik van. Ze lieten er haar flessen en kannen vullen om het thuis te nuttigen. Sociaal trefpunt waren de tapperijen slechts op hoogtijdagen zoals kermissen en jaarmarkten. Eén ding

hadden de tapperijen gemeen met de dorpscafé's van latere datum, ze waren er in overvloed. Het was niet ongewoon dat een gehucht van 10 of 20 huizen, drie of vier tapperijen bezat.

Pas na 1850 begonnen de tapperijen van het platteland te veranderen op iets dat op een café leek. Dat gebeurde zeker onder invloed van een zich ontwikkelend dorps- en verenigingsleven, dat steeds meer behoefte kreeg aan openbare lokalen. Meestal waren die eerste café's, net als de tapperijen waaruit ze voortkwamen nog gekoppeld aan een andere vorm van inkomsten, meestal een winkel. Aan die combinatie kwam pas een einde toen de eerste drankwet, die van 1881, aan het 'openbare lokaal' allerlei eisen ging stellen en een vergunning invoerde.

De tappers/winkeliers moesten kiezen of delen: zich beperken tot hun winkeltje of zich geheel concentreren op hun nieuwe zaak als 'vergunninghouder'.

In het laatste geval verdwenen de groene zeep, het zout, de kiespijnpoeders en de petroleum uit de gelagkamer en kwamen er allerlei nieuwigheden voor in de plaats, zoals het biljart, het aanplakbord en soms ook een aparte zaal voor verenigingen, mits ... er uiteraard wel degelijk wat verteerd werd!!!!!!!

Vanaf dat moment ontwikkelde het dorpscafé zich tot wat het nu nog vaak is: soms een rustig, soms een 'brandpunt' van het sociale leven in een dorp. Naast de dorpsbewoners, die er met meer geld en vrije tijd dan ooit tevoren, hun avond of middag kwamen doorbrengen. Op de zondagse uurtjes na het kerkbezoek rukten de verenigingen massaal de dorpscafé's binnen: de biljarten kaartclubs op de eerste plaats, maar daarnaast ook de duivemelkers en de schutterij, de visclub, de voetbalvereniging, de politieke partijen, de harmonie en de fanfare, de zang- of toneelvereniging en als laatste mag hier vernoemd worden de Heemkundige kring.

Aan allen bood het dorpscafé gastvrijheid in de gelagkamer zelf of in een van de achterliggende zaaltjes, waar naar hartelust vergaderd, gerepeteerd of gejubileerd kon worden. Zelfs het plaatselijk bestuur en de zakenwereld maakten dankbaar gebruik van de openbare lokaliteit die het dorpscafé was. Openbare verkopingen vonden in de dorpskroeg plaats en tot ver na de tweede wereldoorlog is in sommige dorpen de gemeenteraad bijeen gekomen in het plaatselijk café, bij gebrek aan een eigen akkomodatie.

In de meeste dorpen floreren de dorpskroegen nog steeds waar de biljartballen gedempt tikken en de kaartspelers hun azen op tafel slaan, waar het rokerige licht glanst in de prijzenkast van 'Ons Genoegen' en waar achter de schuifdeuren van de zaal op z'n tijd het rumoer klinkt van een bruiloft.

Ik laaf den dorst aan wie het zi
aan veijanden en vrinden
en met het voordeel speys ik mij
en al mijn Huysgezinden
zoo doen ik te gelijker tijd
twee werken van Barmhertighij.

Josephus Verhare, brouwer in Rijsbergen, 1791

Bron: Lezing van dhr. W. Knippenberg op 4 november 1986
voor onze Heemkundige Kring.

D I E V E E L P R A A T

V E E L O N T G A A T !

Frans Timmers.

DE GEMEENTE DRAAIT DE KRAAN DICHT EN

DE ARMLASTIGEN SJORREN DE BROEKRIEN AAN.

Ruim 160 jaar geleden werd er ook al bezuinigd ten koste van de armsten. Dit blijkt duidelijk uit een gemeenteraadsverslag van Goirle van 10 november 1821. (G.A.G. Raadsaverslagen 1821)

In genoemde vergadering wordt een missive voorgelezen van de Districtschout waarin de Schout van Goirle (burgemeester) ter voorkoming van nadelige saldi in de komende jaren, wat de armenrekeningen betreft, gemaand wordt een collecte te organiseren van rogge, boekweit enz. om daardoor in de behoeften der armen te kunnen voorzien, om aldus de personele omslagen te kunnen verminderen.

Onze, destijdse, vroede vadersen besluiten om die collecte 'vooreerst niet invoege te brengen, maar de armmeesters aan te manen bij de uitdeling alles te bezuinigen, teneinde geen nadelige sloten in de volgende jaren te hebben'.

Ge zoudt bij het lezen van het bovenstaande haast geloven dat onze tegenwoordige regeerders uit Den Haag in Goirle in de leer zijn geweest. Omgekeerd is onmogelijk, want bovenstaand besluit werd genomen anno 1821.

J.C.J. Hoogendoorn.

VAN KERKSCHUUR TOT HEEMSCHUUR

Toen onze heemwerkploeg in augustus 1972 begon met het afbreken van een langdeelschuur op de grens van Oosterhout en Rijen, konden zij niet bevroeden wat voor Goirles avontuur die schuur achter de rug had. De meeste leden van onze zaterdagploeg weten nu ongeveer wel wat dat allemaal geweest is.

Een archiefonderzoek bracht onlangs weer wat nieuws aan het licht. Aangezien er in "Rond de Schutsboom" over onze Heemschuur nog niets is gepubliceerd, zullen de meeste heemleden en lezers van ons tijdschrift niet op de hoogte zijn van de geschiedenis achter de heemschuur, vandaar dit artikel.

Het verhaal begint na de val van 's-Hertogenbosch in 1629. Het openbaar belijden van de katholieke godsdienst werd verboden. In de baronie van Breda, waar onze heemschuur oorspronkelijk stond, ging dat allemaal wat rustiger dan in de Meyerij. Vanwege de relaties van de Oranjes met de Baronie was er medewerking, maar niet van harte. Aanvankelijk bleven de kerken gewoon open, behalve in de strenge plakkatentijd van 1636 tot 1642. het merendeel van de pastoors week uit naar de Spaanse Nederlanden of werd onderduiker in hun eigen parochie. (1)

Uiteindelijk werd ook de kerk van Bavel ingenomen door de protestanten. De parochianen zochten hun toevlucht op het kasteeltje van Ypelaar, precies gelegen op de grens van de parochie. Het kasteeltje was eigendom van Jonkheer Sebastiaan van Ypelaar. Hij was zeer begaan met het lot van katholiek Bavel en gaf hun daarom de mogelijkheid hun kerkelijke plichten te blijven vervullen. Vermoedelijk behoefde hij door zijn invloedrijke familierelaties niet te vrezen voor de maatregelen van de Staten Generaal. En zo konden de Bavelaars ongestoord op het kasteeltje ter kerke gaan. In een van de vertrekken werd regelmatig de H. Mis opgedragen door

pastoor Adriaan Roovers.(2) De pastoor had echter ook zijn intrek genomen op het kasteeltje. Verscheidene keren wordt het 'Pastoors quartier' genoemd.

Op den duur werd de toeloop zo groot, ook van buiten de parochie Bavel, dat het te bezwaarlijk werd voor de bewoners van het kasteeltje.

Daarom bouwde Thomas Walraven, Baron van Arkel, een schuurkerk (onze latere heemschuur) op de grond van het kasteeltje Ypelaar.

Volgens het kerkarchief van Breda, zou 1683 het stichtingsjaar zijn, maar G. Juten vermeldt dat de schuurkerk in 1693 pas gebouwd is.

Hoe dan ook, de Goirlese periode van de schuurkerk en van de Bavelse parochie vangt in 1684 aan met de benoeming van Pastoor Antonius Crols.(2)

Pastoor Crols werd op 14 juli 1649 te Goirle geboren en gedoopt, als oudste zoon van het echtpaar Adriaan Crols en Ida van Dijck. De vader van Ida van Dijck was molenaar op de Heesmolen van Baarle en op de Goirlese watermolen waarvan hij ook voor de helft eigenaar was. Hij bouwde ook in 1651 de windcoremolen op Abcoven, in de huidige Grootakkers. Het huis Ten Loe was in 1626 eveneens zijn bezit. (3)

Adriaan Crols en Ida van Dijck woonden in het 'Pannenhuijs' aan de Kerk, wat tevens het geboortehuis werd van pastoor Crols. Na de dood van zijn vader Adriaan, ging zijn moeder bij hem wonen op het kasteeltje Ypelaar. Later komt ook zijn nicht Adriana Hosemans daar wonen.

Pastoor Crols was de oudste van drie kinderen Crols. Zijn jongste zuster, Maria, was gehuwd met Peter van der Sande en zijn oudste zuster, Anna, was gehuwd met Peter Hosemans, de ouders van de eerder genoemde Adriana Hosemans.

Pastoor Crols is tot zijn dood in 1722 op het kasteeltje gebleven. Waarschijnlijk is dus onder zijn pastoraat de schuurkerk op Ypelaar gebouwd, welke hij een 'Oratorium nididum' noemde, een schone tempel.

Er deden zich ook nog moeilijkheden voor rond de schuurkerk, niet van protestantse zijde, maar van de zijde van de eigenaar van het kasteeltje. Het kasteeltje wisselde van eigenaar en werd eigendom van Graaf Marcus de Fonseca, lid van de Supreme Raad van Hare Hongaarse Majesteit te wenen. Zijn belangen werden in de Baronie behartigd door een familielid, Johanna Barbara de Journo. De Bavelse kerkmeesters raakten met haar in conflict omdat zij plotseling f 30,- per jaar huur verlangde voor het gebruik van de schuurkerk, gerekend vanaf het jaar 1729. Dit betekende een fiks bedrag voor die tijd.

De kerkmeesters vonden het dan ook veel te veel en weigerden te betalen. Dit draaide uit op een proces voor de Raad van Brabant te Den Haag. Maar katholiek Bavel weerde zich, zesentwintig Bavelaars ondertekenden in 1742 een acte, waarbij de kerkmeesters Jan Leendert van den Diepstraat en Jan Thomas Houtepen, gemachtigd werden om namens hen in het proces op te treden.

Er was naarstig gezocht naar bewijsmateriaal voor het vrije gebruik van de schuurkerk op Ypelaar. Dit bewijsmateriaal stond te lezen in een attetatie opgemaakt door Notaris De Bruijn op dezelfde dag als bovenstaande machtiging. De volgende verklaringen werden aangevoerd:

De 70-jarige Peter Ardaanen verklaarde, dat hij destijds als opperman had meegewerkt aan de bouw van het boerenhuis, bakhuis en de stallingen op Ypelaar. Bij die gelegenheid hadden de boeren van Bavel met paard en kar materiaal aangevoerd en andere 'hofdiensten' verricht. Pastoor Crols, in die tijd optredend als rentmeester van De Fonseca, had Ardaanen opgedragen aan deze boeren bier te schenken. De pastoor had tevens

1860

Uitgegeven door de Gemeente van Ginneken

5736 Buiders. 3800 Inwoners

verteld dat de Bavelaars voor hun arbeid geen geld verlangden, maar slechts het vrije gebruik van de schuurkerk, die in vroegere dagen op Ypelaar was gebouwd.

De tweede verklaring kwam van Peeter Adriaansen van Loon uit Heusdenhout. Hij had indertijd stenen mee aangevoerd bij de bouw van de schuurkerk op Ypelaar en toen horen zeggen dat dit werk beloond werd met het vrije genot van die kerk door de inwoners van Bavel.

Het proces verliep echter niet naar wens. Er waren onvoldoende argumenten voor het kosteloze gebruik van de schuurkerk. Verder had De Fonseca verklaard dat de pastoor in 1729 f 30,- betaald had en daarmee waren de rechten erkend.

De Bavelaars trokken aan het kortste eind en zouden de gevraagde som moeten betalen, ware het niet dat in 1743, vóór de uitspraak, voor notaris Bollaerts te Breda, een schikking werd getroffen met Juffrouw De Journo. Deze zag van alle aanspraken af tegen betaling van f 350,- voor de huur van 1729 tot 1743. (4)

Deze minder gelukkige afloop stimuleerden de parochianen van Bavel, het al langer gekoesterde plan, een kerk te bouwen dicht bij het centrum van Bavel. De Staten Generaal gaven daarvoor op 2 maart 1743 toestemming. De inrichting werd in details voorgeschreven: de ramen mochten slechts klein zijn en het dak moest gedekt zijn met stro of riet. ook de maten werden opgegeven, 60 voet (19 m) lang, 40 voet (13 m) breed en 32 voet (10 m) hoog. (5)

Deze nieuwe schuurkerk werd gebouwd op een akker genaamd 'De Brake', gelegen aan het einde van de kom van het dorp Bavel. (iets ten noorden van het 1919 geplaatste H.Hartbeeld.)

De voogd en van de kinderen Leendert Diepstraten verleenden toestemming voor gratis gebruik van de

grond. Deze schuurkerk heeft dienst gedaan tot 1809, toen de oude kerk van St. Brigida teruggegeven werd aan de R.K. parochie. In 1880 is deze afgebroken en vervangen door de huidige kerk.

Hiervoor was er sprake van dat Pastoor Crols optrad als rentmeester van De Fonseca. Dat zal wel niet toevallig zijn geweest. Pastoor Crols was namelijk een vermogend man, met verstand van geldzaken. Hij erfde 1/3 deel van zijn geboortehuis 'het Pannenhuijs' aan de kerk (6), 1/4 deel van Ten Loe en de "Claes Peters Hoeve", die er tegenover lag (7). Later werd Ten Loe gescheiden in Hooghuis en Laaghuis. Hij wordt dan eigenaar van Laaghuis (8).

In 1722 maakte Pastoor Crols zijn testament. Hij vermaakte daarbij het een en ander aan zijn neef Hendrik van der Sande; 'die bij hem tegenwoordig inwoont', zo vermeldt het testament. (9)

Hendrik van der Sande is de zoon van zijn zuster Maria, en enige erfgenaam omdat zijn broers en zusters jong gestorven zijn, geboren te Goirle in 1678.

Hendrik is aanvankelijk assistent van zijn oom en wordt na de dood van zijn oom verzocht zijn opvolger als pastoor van Bavel te worden. Dit is dus de tweede Goirlese pastoor die ook de schuurkerk op Ypelaar heeft bediend. Pastoor Crols overlijdt op het kasteeltje Ypelaar op 12 oktober 1722, op 73-jarige leeftijd.

Behalve de erfenis van pastoor Crols, erfde hij ook nog van zijn ouders, zoals 1/4 deel van het 'Pannenhuijs', dat hij in 1729 verkoopt aan Wouter Nouwens, de echtgenoot van zijn nicht Ida Hosemans. (10)

Pastoor van der Sande sterft al in 1730 op 52-jarige leeftijd, eveneens op het kasteeltje Ypelaar. Zijn opvolger is pastoor Petrus Walschots (2).

Deze werd opgevolgd door de derde Goirlese pastoor, Cornelis van Diessen, ook weer een familielid van Crols en Van der Sande. De oudste zuster van pastoor Crols was gehuwd met Peter Hosemans. Deze woonde op het Loo, als huurder van de erven van Dijck. (11) Hij was de vader van de eerder genoemde Ida Hosemans, echtgenote van Wouter Nouwens. Peter Hosemans had vijf kinderen, waarvan dochter Anna gehuwd was met Gerardus van Diessen. Uit dit huwelijk werd Cornelis van Diessen geboren te Hilvarenbeek in 1702. De latere pastoor werd na zijn priesterwijding assistent van de toen al ziekelijke pastoor van der Sande. Hij wordt echter pas na Pastoor Walschots de herder van Bavel.

Pastoor van Diessen was tot 1756 pastoor en ging daarna in Ginneken wonen, waar hij in 1762 stierf om vervolgens te worden begraven in de kerk van Ginneken.

Hij wordt opgevolgd door Pastoor Martinus Dongenaars, die in 1764 van het kasteeltje Ypelaar vertrok. Hij liet in dat jaar een huis bouwen nabij de nieuwe schuurkerk in het dorp: Kerkstraat 37 Bavel.

Onze Heemschuur annex Bavelse schuurkerk is in gebruik gebleven tot 1743. Pastoor Walschots laat in dat jaar de nieuwe schuurkerk in het dorp bouwen. Twee Goirlese pastoors hebben dienst gedaan in de schuurkerk op Ypelaar, terwijl de derde Goirlese pastoor in de nieuwe schuurkerk dienst deed. Alle drie hebben ze op het 'pastoors quartier' van Ypelaar gewoond.

In 1852 werd de oude schuurkerk overgeplaatst naar Oosterhout op de grens van Rijen, waar onze kring ze in 1972 weer afbrak om hem over te plaatsen naar Goirle. (12)

Wat er met de schuurkerk tussen 1743 en 1852 is gebeurd, onttrekt zich aan ons oog. Mogelijk dat hij gewoon gebruikt is als boerenschuur bij de gebouwen van het kasteeltje Ypelaar.

Zoals waarschijnlijk bekend zal zijn, is de schuur nog eenmaal als schuurkerk gebruikt en wel toen het echtpaar J. van den Hout-Meeuwesen, dat tegenover het heemerf woont, hun gouden bruiloft vierden in 1980. Er werd toen een feestelijke eucharistieviering gehouden in onze heemschuur en het was werkelijk een 'Oratorium nitidum', een schone tempel.

Joseph Wijdemans.

De nummers in het voorgaande stuk verwijzen naar de volgende geraadpleegde literatuur:

1. 'Grenskapellen', Dom de Jong.
2. 'Kerkgeschiedenis van het bisdom Breda', Kruger.
3. G.A.T. R.368 R.369 R.371 R.372
4. Kerkelijk Archief Bisdom Breda;
Blauwe map nr. 24 Bavel.
5. idem; Gele map nr. 13 Bavel.
6. Archief De Vyer Heertganghen Goirle;
Huizenlijst 1741 Kerck nr. 20.
7. G.A.T. R.522 R.381 Visvliet 949.
8. Archief De Vyer Heertganghen Goirle;
Huizenlijst 1741 Kerck nr. 11.
9. G.A. Breda Not.602.
10. G.A.T. R.433; Archief Ginneken en Bavel R.74.
11. G.A.T. R.469.
12. Op een van de staanders van de heemschuur staat 1852 vermeld met de initialen van de kopers. De Heemkundige kring heeft de schuur overgenomen van de Kinderen Havermans.

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

"De Druiventros" C.G. van Hoek,
Weth. van Besouwstraat 2, 5051 SE GOIRLE. tel. 341460

Autobedrijf Hoogendoorn B.V.,
Tilburgseweg 111, 5051 AC GOIRLE. tel. 341261

Juwelier & Edelsmid Paul Hoogendoorn,
Tilburgseweg 41, 5051 AA GOIRLE. tel. 345473

Bakkerij A. van den Hout,
Tilburgseweg 98, 5051 AJ GOIRLE. tel. 341768

Café-Restaurant "De Hovel",
Tilburgseweg 37, 5051 AA GOIRLE. tel. 345474

de Jong tuinen, van Malsenstraat 9, 5051 CA GOIRLE.
tel. 341265 na 19.00 uur: 08860 - 73545

Café W. de Kort,
Kloosterstraat 30, 5051 RD GOIRLE. tel. 341372

Café-Restaurant "De Linde",
Dorpsstraat 52, 5051 CL GOIRLE. tel. 341366

Micro-Consult,
Tilburgseweg 104, 5051 AJ GOIRLE. tel. 341681

N.M.B.-bank N.V.,
de Hovel 25-27, 5051 NR GOIRLE. tel. 349044

Toon van Oosterhout kantoorinstallaties,
Dorpsstraat 2, 5051 CK GOIRLE. tel. 345185

Rabobank Goirle,
Tilburgseweg 97, 5051 AB GOIRLE. tel. 342831

Poelier J. van Roessel,
Dorpsstraat 63, 5051 CJ GOIRLE. tel. 341484

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Bouwbedrijf P.J. Schellekens B.V.,
Dorpsstraat 60, 5051 CL GOIRLE. tel. 341617

Joop Schepens, audio - videospecialist,
Tilburgseweg 77, 5051 AB GOIRLE. tel. 341337

Bloemenmagazijn Schraven,
v. Malsenstraat 30, 5051 CD GOIRLE. tel. 343382

Taxi Smolders B.V.,
Tilburgseweg 61, 5051 AB GOIRLE. tel. 341432

Garage Spijkers B.V.,
Dorpsstraat 47, 5051 CJ GOIRLE. tel. 347771

J. Vekemans B.V. schildersbedrijf,
Ralph Bunchestraat 21, 5051 KW GOIRLE. tel. 341374

Taxi P. Walsmits B.V.,
Hoogeindseweg 15, 5051 EA GOIRLE. tel. 341340

Joop de Wilde, veevoerders en dierenbenodigdheden,
Nieuwe Rielseweg 37, 5051 PD GOIRLE. tel. 341384

* * * * *
* * * * *
* * *
* *
*

Bloemsierkunst ABCOVEN
Abcovenseweg 23
5051 PT GOIRLE